

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია
Literature and Literary Theory

ხალხური „არსენას ლექსის“ და აკაკი წერეთლის პიესის
ურთიერთმიმართებისთვის

ნანა ფრუიძე

საქართველოს უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

ელ. ფოსტა: nan.pruidze@ug.edu.ge

ORCID: 0009-0003-0358-2974

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.35.17>

SJIF 2026: 8.679

ქართული სალიტერატურო კრიტიკა არასოდეს დარჩენილა გულგრილი აკაკი წერეთლის შემოქმედების მიმართ, თუმცა, გასაგები მიზეზების გამო, გაცილებით ნაკლები იყო მეცნიერთა ინტერესი მისი ადრეული ნაწარმოებების და, კერძოდ, რუსულენოვანი პიესების მიმართ. აკაკი წერეთლის „Разбойник Арсений“ თავისი სტრუქტურითა და მრავალშრიანობით ძალზე საინტერესო თხზულებაა. შინაარსობრივად მისი მეორე თავი მხოლოდ ჰგავს ხალხურ „არსენას ლექსს“, არამედ პირდაპირ მასზეა დაშენებული, თუმცა არსებითი ხასიათის განსხვავებაც არაერთი შეიძლება დაიძებნოს.

მიუხედავად იმისა, რომ პიესაზე მუშაობისას აკაკი სრულიად ახალგაზრდაა - დაახლოებით 25 წლისა - ის ახერხებს ძალიან ღრმააზროვანი ნაწარმოების შექმნას. მასში ავტორი არა მხოლოდ ხალხური „არსენას ლექსის“ გმირის ლიტერატურულ რეინკარნაციას ახდენს, არამედ აგებს დრამას, რომელიც პასუხობს მარადიულ კითხვებს: სად გადის ზღვარი სამართლიან ბრძოლასა და ტირანიას შორის? რა არის გმირის აღსასრულის ნამდვილი მიზეზი - ადამიანური ღალატი თუ ღვთიური სამართალი.

ხალხური ეპოსი არსენას მითოსურ სამოსელში ახვევს - მისი შობა სასწაულებრივია, მისი ძალა კი ამირანისეული (ეს საკითხი შესანიშნავადაა დამუშავებული ზურაბ კინაძის ნარკვევში „არსენას ეპოსი“). აკაკი წერეთელი ამ მითს ერთგვარად მიწაზე აბრუნებს და საკითხი სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ჭრილში გადააქვს. პიესაში არსენა აღარ არის მხოლოდ „ღმერთის ნათლული“, ის არის ადამიანი, რომელმაც იტვირთა სამართლიანობის აღმდგენის მისია, მაგრამ მიზნის მიღწევამდე საკუთარი თავი დაკარგა. აკაკის არსენა უფრო რეალისტურია, ვიდრე მითოსური, თუმცა მისი აღსასრული მაინც მეტაფიზიკურ ხასიათს ატარებს.

თუ ხალხურ არსენას ლექსში ქალი, რომლის გამოც დაიწყო ყველაფერი, ისე „ქრება“, რომ მასზე აღარაფერი ვიცით, აკაკი ყურადღებით ამუშავებს ნინოს სახეს და მის სიკვდილსაც მნიშვნელოვან დატვირთვას სძენს.

საკვანძო სიტყვები: აკაკი წერეთელი, დრამა, ხალხური ეპოსი.

ქართული სალიტერატურო კრიტიკა არასოდეს დარჩენილა გულგრილი აკაკი წერეთლის შემოქმედების მიმართ, თუმცა, გასაგები მიზეზების გამო, გაცილებით ნაკლები იყო მეცნიერთა ინტერესი მისი ადრეული ნაწარმოებების და, კერძოდ, რუსულენოვანი პიესების მიმართ.

გასული საუკუნის 40-იან წლებში ლენინგრადის თეატრალურ ბიბლიოთეკაში აღმოჩნდა აკაკის სამი რუსულენოვანი პიესა. მათგან ორი - „Разбойник Арсений“ და „Семейная революция“ ქართველმა მკითხველმა გასული საუკუნის 60-იან წლებში გაიცნო, როცა მათი ტექსტები აკაკი წერეთლის თხზულებათა სრული კრებულის ბოლო, XV ტომში დაიბეჭდა რუბრიკით „ახალგაზრდობის პერიოდის თხზულებები“.

პიესის - „Разбойник Арсений“ - შემოქმედებითი ისტორიის შესახებ ბევრი არაფერი ვიცით. საცენზურო კომიტეტში თხზულება 1865 წლის 31 ივლისს არის შეტანილი განსახილველად. შესაბამისად, ავტორს მასზე 1864 წლის დამლევსა და 1865 წლის დასაწყისში უნდა ემუშავა. რა შეიძლებაოდა ყოფილიყო მისთვის შემოქმედებითი ბიძგის მიმცემი? ყაჩაღ არსენას შესახებ ერთადერთი ბეჭდური წყარო, რომელიც ქრონოლოგიურად წინ უსწრებს აკაკის პიესის დაწერას, არის პრუსიელი მოგზაურის, ავგუსტ ფონ ჰაკსტჰაუზენის წიგნი «Закавказский край» (დაიბეჭდა 1857 წელს). მასში ავტორი საკმაოდ ვრცლად საუბრობს ყაჩაღ არსენაზე, რომლის შესახებაც ინფორმაცია საქართველოში მცხოვრებ გერმანელ კოლონისტებს მიუწოდებიათ [Гакстгаузен, 1857: 85-88]. ძნელი სათქმელია, იცნობდა თუ არა აკაკი ჰაკსტჰაუზენის წიგნს. უფრო სარწმუნოა ვიფიქროთ, რომ მას პირადად ჰქონდა ადრეულ სიყრმეში მოსმენილი არსენას თავგადასავლის მესტვირული ვერსია, რომელსაც დაეყრდნო პიესაზე მუშაობისას.

აკაკი წერეთლის - „Разбойник Арсений“ არა მხოლოდ ჰგავს ხალხურ „არსენას ლექსს“, არამედ პირდაპირ მასზეა დაშენებული. პიესის მეორე ნაწილში მკაფიოდ იგრძნობა ხალხური „არსენას ლექსის“ გავლენა, თუმცა არსებითი ხასიათის განსხვავებაც არაერთი შეიძლება დაიძებნოს. ალბათ, ყველაზე თვალსაჩინო სხვაობა მაინც ისაა, რომ თუ ხალხური ლექსის არსენა დაბალი სოციალური ფენებიდანაა გამოსული და მისი სატრფოც უბრალო გლეხის ქალია, აკაკის პერსონაჟები - გიორგი და ნინო - თავადიშვილები არიან. ხალხურ ლექსში არსენა თავად ბარათაშვილისათვის მოახლე გოგოს მოტაცების გამო გაიჭრა ყაჩაღად, პიესაში კი ნინოსა და გიორგის დამნაშავეებად აქცევს ნინოს უზნეო ქვრივი დედინაცვლის, მართა კოხტაძისა და მისი საყვარლის, ოლქის უფროსის საქციელი. სასოწარკვეთილი გოგონა საკუთარი ღირსების დასაცავად კლავს ოლქის უფროსს, ხოლო გიორგი მის დედინაცვალს გამოასალმებს სიცოცხლეს. პიესის მომდევნო მოქმედებიდან კი ვიგებთ, რომ გიორგის სახელად არსენა დაურქმევია და ტყისათვის შეუფარებია თავი, ახალგაზრდა ქალისათვის კი ციმბირში გადასახლება მიუსჯიათ.

როგორც ვხედავთ, ორივე ტექსტში არსენას ყაჩაღად გავარდნის მიზეზი **უსამართლობაა**. ორივე ნაწარმოებში არსენა იდეალიზებული გმირია. ის მამაცი და პირდაპირია. რაც მთავარია, დაჩაგრულთა ქომაგია და არ ცდილობს შექმნილი ვითარება მატერიალური ქონების მოსახვეჭად გამოიყენოს.

არსენას შესახებ გადმოცემების თანახმად, მან მოახლე ზაალ ბარათაშვილს დაუბრუნა, რადგან მასზე ჯვარი ვერ დაიწერა; საინტერესოა, რომ ვერც აკაკის პიესაში ირთავს გიორგი ცოლად ნინოს იმავე მიზეზით. აკაკის პიესაში შენარჩუნებულია ვაჭრებისათვის ადლის (ქსოვილის საზომი ერთეული) შეცვლის ეპიზოდი; ასევე, არსენას მკვლელად დასახელებულია სებისკვერაძე. როგორც გადმოცემით ვიცით, გიორგი კუჭატნელის ნამდვილი გვარი სეფისკვერაძე იყო. თუმცა თუ ხალხურ ლექსში გიორგი კუჭატნელისა და არსენას ორთაბრძოლა გააზრებულია, როგორც საბედისწერო შემთხვევითობა, აკაკის პიესაში სეფისკვერაძე მიზანმიმართულად მიდის არსენას მოსაკლავად, რათა მისი მოკვეთილი თავი ხელისუფლების წარმომადგენლებს მიართვას და დაპირებული ჯილდო მიიღოს. პიესაში არ არის ნახსენები ნათლიმამა ფარსადანი და, შესაბამისად, არც მისი ღალატი, რაც ასევე „ჩინისა და ტემლაკების“ მიღების სურვილით იყო განპირობებული. შესაძლოა, აკაკიმ სებისკვერაძის პერსონაჟში ერთგვარად შეაერთა გიორგი კუჭატნელისა და მოლალატე ფარსადანის სახეები.

მიუხედავად იმისა, რომ პიესაზე მუშაობისას აკაკი სრულიად ახალგაზრდაა - დაახლოებით 25 წლისა - ის ახერხებს ძალიან რთული და მრავალმრიანი ნაწარმოების შექმნას. მასში ავტორი არა მხოლოდ ხალხური „არსენას ლექსის“ გმირის ლიტერატურულ რეინკარნაციას ახდენს, არამედ აგებს დრამას, რომელიც პასუხობს მარადიულ კითხვებს: სად გადის ზღვარი სამართლიან ბრძოლასა და ტირანიას შორის? რა არის გმირის აღსასრულის ნამდვილი მიზეზი - ადამიანური ღალატი თუ ღვთიური სამართალი.

ხალხური ეპოსი არსენას მითოსურ სამოსელში ახვევს - მისი შობა სასწაულებრივია, მისი ძალა კი ამირანისეული (ეს საკითხი შესანიშნავადაა დამუშავებული ზურაბ კინაძის ნარკვევში „არსენას ეპოსი“). აკაკი წერეთელი ამ მითს ერთგვარად მიწაზე აბრუნებს და საკითხი სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ჭრილში გადააქვს. პიესაში არსენა აღარ არის მხოლოდ „ღმერთის ნათლული“, ის არის ადამიანი, რომელმაც იტვირთა სამართლიანობის აღმდგენის მისია, მაგრამ მიზნის მიღწევამდე საკუთარი თავი დაკარგა. აკაკის არსენა უფრო რეალისტურია, ვიდრე მითოსური, თუმცა მისი აღსასრული მაინც მეტაფიზიკურ ხასიათს ატარებს.

პიესის უმნიშვნელოვანესი ეპიზოდია მოხელეების გასამართლების სცენა. აქ მკაფიოდ ჩანს არსენას პიროვნული რღვევა. აქ გმირი ყველასათვის საყვარელი „კეთილშობილი ყაჩაღი“ აღარ არის; ის ითავსებს უზენაესი მსაჯულის როლს და, რაც ყველაზე მთავარია, მისი გადაწყვეტილებები - ოლქის უფროსი ხეზე თავდაღმა დაკიდონ, მდივანბეგს 150 ჯოხი დაჰკრან, უზნეო თავადი დაასახიჩრონ და ა. შ. - ამ ადამიანების მიერ ჩადენილ დანაშაულთა არაპროპორციული და სასტიკი სასჯელია. ისიც ნიშანდობლივია, რომ გასამართლების სცენას წინ უძღვის მოხეტიალე გლახას მოკვლა. მას ოლქის უფროსმა გაუცვალა ტანსაცმელი, რათა არსენას ადგილსამყოფელი დაედგინა. როდესაც არსენას ატყობინებენ, რომ შეცდომით მოკლეს გლახაკი, არც მის თანამებრძოლები და არც არსენა სინანულს არ გამოთქვამენ. მეტიც, არსენა სრულიად გულგრილად იძლევა განკარგულებას: „Странно! Нечего делать, ступай и убери его, чтобы прохожие не увидели и не открыли нас.. скорее!“ [წერეთელი 1963: 627] თითქოს მოკლულ ადამიანზე კი არა, უმნიშვნელო საგანზე იყოს საუბარი. აშკარაა, რომ არსენას აღარ გააჩნია თანალმობის უნარი; მას უდანაშაულო მსხვერპლიც კი აღარ ეცოდება, არათუ დამნაშავეები. არსენას არ აღეგებს, რომ ტყეში დატოვებული თავდაღმა დაკიდებული ადამიანი ტანჯვით სიკვდილისთვისაა განწირული; არც ის აწუხებს, რომ 150 ჯოხის დაკვრა სასიკვდილო განაჩენია, რადგან ამ დროს უმძიმეს ტრავმებს იღებს ადამიანის ორგანიზმი და მისი შველა შეუძლებელია; მით უფრო, თუ მას ტყეში მიატოვებენ და ა. შ.

ეს არის „ჰუბრისი“ - გაბუდაყება, როდესაც პერსონაჟი თავს უფლებას აძლევს სხვათა ბედი საკუთარი შეხედულებისამებრ განაგოს. რწმენა საკუთარი უცდომელობისა მას უმძიმეს ცოდვაში აგდებს. რელიგიური დღესასწაულის წინა დღეს გამართული ეს „სასამართლო“ პირდაპირ ეხმიანება ხალხური ლექსის მარტყოფის ეპიზოდს. ორივე შემთხვევაში გმირი სცოდავს ამპარტავნებით სწორედ მაშინ, როცა სულიერ სიმშვიდეს უნდა ინარჩუნებდეს. გმირის პოზიცია, რომ „თვითონაა სამართალი“, ხდება მისი მორალური კრახის საფუძველი. ეს არის მომენტი, როცა პერსონაჟი ამბობს: „მე ვარ სამართალი“. ხალხურ ეპოსში ასეთ დროს გმირს „დავლათი“ (ბედი/ღვთიური მფარველობა) ზურგს აქცევს, რადგან მან გადააჭარბა თავის უფლებამოსილებას. არსენა, რომელიც უსამართლობის წინააღმდეგ აღდგა, თავად იქცევა უსამართლოდ, როცა ძალაუფლებას მოიპოვებს. მისი სასამართლო არა სამართლიანობის აღდგენა, არამედ საკუთარი უპირატესობის დემონსტრირებაა და აჩვენებს, რომ შეუზღუდავმა ძალაუფლებამ კეთილი ადამიანიც კი შეიძლება სასტიკ ტირანად აქციოს.

არსენას სურდა შეექმნა თავისი „სამართლიანი სამყარო“ ტყეში, სადაც ის იქნებოდა მამა, მსაჯული და მფარველი, მაგრამ არ გამოუვიდა. როცა ნინო კვდება (ეს ზეციური მინიშნებაა), არსენა ხვდება, რომ მისი „სამეფო“ ინგრევა. როცა ის ხედავს, რომ „ზეცამ გამოგზავნა“ მკვლეელი - სებისკვერამე, ის აცნობიერებს, რომ სამართლიანობის აღდგენის მისეული მეთოდები სამყარომ არ მიიღო. ამიტომაც მისთვის **ახლა** სიკვდილი ბედნიერებაა, რადგან მას აღარ შეუძლია

საკუთარ თავთან, როგორც ხელმოცარულ სასტიკ „მსაჯულთან“ თანაცხოვრება. მან დაინახა, რომ მისი „სამართალი“ სისხლით და ტკივილით დასრულდა.

ვფიქრობთ, ძალზე საინტერესოა და განმარტებას ითხოვს არსენას უკანასკნელი მიმართვა სებისკვერამისადმი: „Изменник! **тебя послало мне само небо!** Мне смерть **теперь** отрада!... Я **прощаю** тебя! Но довершай удар .. скорее!“ [წერეთელი: 1963, 612]. ისმის რამდენიმე კითხვა:

- რამდენად სრულფასოვნად გააცნობიერა არსენამ, რომ სებისკვერამე მხოლოდ იარაღია უფლის ხელში? ანუ მოღალატის ხელით მოკვდინებას ის უფლის სასჯელად აღიქვამს თუ ჯილდოდ?
- რატომ ამბობს, რომ სიკვდილი **ახლა** მისთვის ბედნიერებაა? იმიტომ, რომ ნინო აღარაა ცოცხალი თუ კიდევ არის სხვა მიზეზი?
- რას და რატომ პატიობს ის სებისკვერამეს?

ჩვენი აზრით, არსენამ სრულად გააცნობიერა, რომ უფლის სამართალი სეფისკვერამის ხელით აღსრულდა; მან საუფლო დღესასწაული არად ჩააგდო, სამართლიანობისათვის ბრძოლა ტირანიად გარდაქმნა, რაც დასჯადი ქმედებაა. და რომ ეს ნამდვილად ასეა, მოღალატე მკვლელის პატიება გვაფიქრებინებს. როცა არსენა ამბობს „გპატიობ“, ის ამით სებისკვერამეს კი არ უმსუბუქებს მორალურ ტვირთს, არამედ **საკუთარ თავს ათავისუფლებს** სიძულვილისგან. ეს არის გმირის უკანასკნელი მცდელობა, დაიბრუნოს პირვანდელი სახე. „ახლა“ სიკვდილი კი იმიტომ არის ბედნიერება არსენასთვის, რომ საყვარელი ქალის დაკარგვასთან ერთად დაკარგა საკუთარი თავიც. მან არასწორი გზა აირჩია და მიმართულების შეცვლა უკვე შეუძლებელია.

თუმცა, ჩვენი აზრით, ავტორმა ბოლომდე „ვერ გაიმეტა“ გმირი. აკაკიმ არსენას მისცა საშუალება, მომკვდარიყო არა როგორც ჩვეულებრივი ყაჩაღი, არამედ როგორც **განწმენდილი მსხვერპლი**. ღვთიური სასჯელის მორჩილად მიღებით არსენამ აღიარა თავისი დანაშაული. თუ ის ცოცხალი დარჩებოდა, კიდევ უფრო მეტად ჩაეფლოდა ძალადობასა და სისასტიკეში. სიკვდილით უფალმა შეაჩერა არა მარტო მისი პიროვნული დეგრადაცია, არამედ იმ იდეისაც, რომლის სახელითაც გაიჭრა არსენა ტყეში და რომლის გამოც ამდენი მხარდამჭერი და პატივისმცემელი შეიძინა უბრალო ხალხში.

ვფიქრობთ, არანაკლებ საინტერესოაა გააზრებული აკაკის პიესაში ნინოს სახე. ის არსენასათვის ერთგვარი სულიერი კომპასის როლს ასრულებს. როდესაც არსენა ციმბირში ე.წ. „ეტაპით“ მიმავალ საცოლეს დაიხსნის, იმედოვნებს, რომ ტყეში ცოლად შეირთავს და ბედნიერად იცხოვრებენ. მაგრამ ნინო უარს ამბობს არსენას მეუღლეობაზე, რადგან მისი საქმრო გიორგი იყო და არა არსენა. როგორც ვხედავთ, ნინო მკვეთრად მიჯნავს ერთმანეთისაგან „გიორგის“ (ადამიანს, რომელიც უყვარდა) და „არსენას“ (იდეას, რომელმაც საქმრო წაართვა). მისი უარი არსენადქცეული გიორგის ცოლობაზე არის ყველაზე მძიმე განაჩენი არსენას გზისთვის. ანუ ეს გზა უნაყოფოა, ამ გზით მავალი იდეა სიცოცხლისუნარიანი ვერ იქნება. სიმბოლოურად, როდესაც წყვილს არ შეუძლია შეერთება და/ან შთამომავლობის დატოვება, ეს იმ იდეის უნაყოფობაზე მიუთითებს, რომელსაც ისინი განასახიერებენ. ძალადობა სამართლიანობას ვერ შობს და არც შურისძიების გზით ბედნიერებამდე მისვლაა შესაძლებელი. ნინო ხვდება, რომ მათი კავშირი ვერ იქნება კურთხეული, მათ მომავალი არ აქვთ, ამიტომ ის ირჩევს „დად“ დარჩენას, რაც არსენასთვის არის მუდმივი შეხსენება იმისა, რომ ამგვარი გზის არჩევით ადამიანური ბედნიერების უფლება დაკარგა.

თუ ხალხურ არსენას ლექსში ქალი, რომლის გამოც დაიწყო ყველაფერი, ისე „ქრება“, რომ მასზე აღარაფერი ვიცით, აკაკი ყურადღებით ამუშავებს ნინოს სახეს და მის სიკვდილსაც მნიშვნელოვან დატვირთვას სძენს. ძალიან საინტერესოა ნინოს აღსასრული - მას მეხი დაეცემა მუხასთან ლოცვისას. ნინო, რომელიც საკუთარ თავს მკვლელად და ცოდვილად მიიჩნევს, არ გაურბის სასჯელს. ამიტომაცაა, რომ როდესაც ის განაჩენს მოისმენს, თვითმხილველების გასაკვირად არც ტირის, არც გრძნობას კარგავს. ის მზადაა, მორჩილად მიიღოს სასჯელი, თუმცა არსენას ჩარევა ქალს დანაშაულის ადამიანური სამართლის კვალობაზე გამოსყიდვის საშუალებას ართმევს. მას მხოლოდ ერთი გზაა დარჩენია - სინანული. ამიტომ ის ხშირად მიდის

მუხასთან, რომელზეც ჯვარია გამოკვეთილი და ლოცულობს. ქართულ მითოლოგიაში მუხა გააზრებულია, როგორც სამყაროს ღერძი, რომელიც აკავშირებს ქვესკნელს და ზესკნელს, მიწასა და ცას. ნინო ლოცულობს მუხაზე გამოკვეთილ ჯვართან და ეს არის ადგილი, სადაც წარმართული და ქრისტიანული რწმენა-წარმოდგენები თითქოსდა ერთიანდება. ლოცვა ჭექა-ქუხილის დროს ნიშნავს, რომ ნინო არ გაურბის ზეციურ რისხვას, პირიქით, ის ღიაა მისთვის. ის ემებს პასუხს უფლისგან და ეს პასუხიც მოდის. მითოლოგიურ და რელიგიურ ცნობიერებაში მეხი (ელვა) ყოველთვის ასოცირდებოდა ღვთიურ ნებასთან. მეხის დაცემა არის განწმენდა - ცეცხლი ანადგურებს ცოდვილ სხეულს, მაგრამ ათავისუფლებს სულს. ნინოსთვის ციმბირი იყო „მიწიერი“ სასჯელი, რომლის მიღების საშუალება არსენამ (ადამიანმა) არ მისცა. მეხი კი არის ზეციური სასჯელი, რომელსაც ადამიანი ვერ შეაჩერებს. ეს არის უფლის მიერ ნინოს სინანულის მიღება და მისი ტანჯვის დასრულება.

ნინო პიესის ყველაზე ტრაგიკული და, ამავდროულად, ყველაზე სუფთა ფიგურაა, რომლისთვისაც სასჯელი აუცილებლობაა და არა უბედურება. ცეცხლით განწმენდილი ნინო უფალმა გაიყვანა ამ წუთისოფლიდან მყისიერად, რაც მისი სინანულის მიღებას ნიშნავს. სხვათა შორის, ეს სიკვდილი მას იცავს იმ მომავალი ტკივილისგან, რასაც არსენას ღალატით მოკვლა მოუტანდა. ნინო განწმენდილი წავიდა, რაც პიესის მთავარ მორალურ გამარჯვებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

პიესის სტრუქტურას ძალიან საინტერესო სიმეტრიულობას სძენს ორივე მოქმედების ფინალში პერსონაჟების დაღუპვა. ფაქტობრივად, აკაკი წერეთელი ორგვარ სიკვდილს გვიჩვენებს: სასჯელს (პირველ მოქმედებაში) და გამოსყიდვას (ფინალში). მართლაც, თუ დავაკვირდებით პერსონაჟთა ამ წყვილებს, დავინახავთ მორალურ დინამიკას. მართლაც და ოლქის უფროსის სიკვდილი პირველი მოქმედების ბოლოს არის ლოგიკური დასასრული მათი ცხოვრების წესისა. ხოლო მართლაც მიერ ნანახი წინასწარმეტყველური სიზმარი უკვე მიგვანიშნებს რომ მათთვის სიკვდილი შვების მომტანი არ იქნება. ნინოსა და არსენას სიკვდილი კი პირიქით, ტანჯვისა და სინანულის გზით სულიერი გადარჩენის რწმენას ამყარებს.

საინტერესოა, რომ ხალხურ „არსენას ლექსში“, მიუხედავად იმისა, რომ პერსონაჟი საკუთარი გაბუდაყების მსხვერპლია, მაინც სასუფევლის გზას ადგას - „აქაც კარგი კაცი იყო, იქ ნათელი დაადგეს“. საინტერესოდ მსჯელობს ამ საგანზე ზ. კიკნაძე: „ჩემი შვიდასი თუმანი კასპში ერთ დიდს კლდეში დევსა; ღარიბსა, არას მქონესა, მიეცეს და მოხმარდესა“. ეს „შვიდასი თუმანი“, კლდეში დამარხული, როგორც საარაკო რამ განძი, მისი სიკეთის, როგორც ეს მესტვირეს ესმის, ნივთიერი გამოხატულება, თითქოს სასუფევლის მოსაპოვებლად ჩადებული წინდია. ფინალში ისიც საგულისხმოა, რომ განძის საიდუმლოს ის თავის მკვლელს უმხელს და ამ ფაქტს მომკვდავის პირიდან აღმომხდარ შემახილთან “ვერ გაგიმეტე, გიორგიო” ერთად მსმენელი არ შეიძლება არ აღიქვამდეს როგორც მტრის შენდობის ქრისტიანულ აქტს, რითაც მას, წითელი პარასკევის გამტეხს, გზა გაეხსნა სასუფევლისაკენ“ (<http://saunje.ge/index.php?id=1446>). აკაკის პიესაში კი „ნათელი“ ნახსენები არ არის. მისი არსენა უფრო რთული პერსონაჟია. აკაკი თითქოს მკითხველს უტოვებს გადასაწყვეტად: შეიძლება თუ არა ეპატიოს ადამიანს, რომელმაც სამართლიანობის სახელით სისასტიკე ჩაიდინა?

ამრიგად, აკაკი წერეთლის პიესა - „Разбойник Арсений“ წარმოადგენს არა მხოლოდ ხალხური „არსენას ლექსის“ დრამატულ ინტერპრეტაციას, არამედ ღრმა განსჯას ძალაუფლების, სინანულისა და ღვთიური სამართლიანობის შესახებ. თუ ხალხური ეპოსი ორიენტირებულია გმირის ჰეროიზაციაზე, აკაკისთან აქცენტი გმირის შინაგან რღვევასა და მის „ჰუმბრისზე“ (გაბუდაყებაზე) გადადის.

აკაკი წერეთელმა „არსენაში“ დაგვიხატა გმირი, რომელიც თავისი გაბუდაყების მსხვერპლი გახდა, თუმცა სიკვდილის წინ სულიერი კათარზისი განიცადა. პიესის სიმეტრიული სტრუქტურა გვიჩვენებს განსხვავებას ცოდვილთა სიკვდილსა და განწმენდილის აღსასრულს შორის. პიესა გვასწავლის, რომ სამართლიანობის სახელით შეიძლება დიდი ბოროტება იქნეს ჩადენილი; რომ ამპარტავნება, საკუთარ უცდომელობასა და დაუსჯელობაში დარწმუნება

დამლუპველია და რომ გადარჩენის ერთადერთი გზა სინანულსა და სულიერ განწმენდაზე გადის.

ლიტერატურა:

1. *Гакстгаузен, А. - Закавказский край*, ч. I, Санкт-Петербург. 1857.
2. კიკნაძე ზ.,- ქართული ხალხური ეპოსი IV. არსენას ეპოსი (პოეზია და სინამდვილე) <http://saunje.ge/index.php?id=1446>. წვდომის დრო: 12.05.2026.
3. წერეთელი აკ., - თხზულებათა სრული კრებული (თხუთმეტ ტომად), ტ. XV. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“. 1963.

Nana Pruidze

University of Georgia Tbilisi, Georgia

e-mail: nan.pruidze@ug.edu.ge

ORCID: 0009-0003-0358-2974

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.35.17>

SJIF 2026: 8.679

Towards the Interrelation Between the Folk "Ballad of Arsena" and Akaki Tsereteli's Play

Abstract

Georgian literary criticism has never been indifferent to the oeuvre of **Akaki Tsereteli**; however, for obvious reasons, scholarly interest in his early works—specifically his Russian-language plays—has been significantly more limited. Tsereteli's *Razboynik Arseniy* (*Arseniy the Outlaw*) is a highly compelling composition in terms of both its structure and its multifaceted nature. Substantively, its second chapter does not merely resemble the folk "Ballad of Arsena" but is directly modeled upon it, although several fundamental differences can be identified.

Despite being only about twenty-five years old during the play's composition, Tsereteli succeeded in crafting a remarkably profound work. In it, the author does more than provide a literary reincarnation of the folk hero; he constructs a drama that addresses perennial questions: Where does the boundary lie between a righteous struggle and tyranny? What is the true cause of the hero's demise—human betrayal or divine justice?

While the folk epic shrouds Arsena in a mythic veil—attributing to him a miraculous birth and Amiran-like (Promethean) strength (a topic masterfully analyzed in **Zurab Kiknadze's** essay, *Arsena's Epic*)—Tsereteli grounds this myth, shifting the focus to a socio-psychological dimension. In the play, Arsena is no longer merely "God's godson"; he is a man who undertakes the mission of restoring justice, only to lose his own identity before achieving his goal. Akaki's portrayal of Arsena is more realistic than mythic, yet his tragic end retains a metaphysical character.

Furthermore, whereas the woman who instigates the conflict in the folk "Ballad of Arsena" simply vanishes from the narrative, Tsereteli meticulously develops the character of **Nino**, imbuing her death with significant symbolic and narrative weight.

რეცენზენტი: პროფესორი თამარ ახვლედიანი